

Miloš Fon

Istrska cerkev od Justinijanove obsodbe Treh poglavij do izbruha shizme

UDK 27(497.5 ISTRa)»5«

FON MILOŠ, univ. dipl. zgodovinar, mladi raziskovalec, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, milos.fon@ff.uni-lj.si

Istrska cerkev od Justinijanove obsodbe Treh poglavij do izbruha shizme

Zgodovinski časopis, Ljubljana 63/2009 (139), št. 1-2, str. 62–84, cit. 180

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Ključne besede: cerkvena zgodovina, shizma Treh poglavij, Istra, istrske škofije, Maksimijan, ravenska (nad)škofija

Istrska cerkev je Justinijanovo obsodbo Treh poglavij pričakala razdeljena na puljsko, parentijsko in tergestinsko škofijo, katerim se je domnevno pridružila škofija v Cissi. Prihod Bizantincev v Istro pa je sem pripeljal ravensko (nad)škofijo in odpravil tamkajšnjo arijansko skupnost. Boji po Justinijanovi obsodbi so se odrazili tudi v Istri, kjer ni bilo enotnosti. Pod konstantinopolsko-ravenskim pravovernim okriljem je bila Evfrazijeva škofija v Parentiju ter potencialno Pola in Cissa.

Avtorski izvleček

UDC 27(497.5 Istra)»5«

FON MILOŠ, B.A. in history, Young Researcher, Department of History, Faculty of Arts, University in Ljubljana, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, milos.fon@ff.uni-lj.si

The Church of Istria from Justinian's Condemnation of the Three Chapters to the Outburst of the Schism

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 63/2009 (139), No. 1-2, pp. 62–84, 180 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Key Words: ecclesiastical history, the Three Chapter schism, Istria, Istrian dioceses, Maximianus, (arch)diocese of Ravenna

At the time of Justinian's condemnation of the Three Chapters the Church of Istria was divided into the dioceses of Pola, Parentium, and Tergeste; there was possibly also the fourth diocese, namely the diocese of Cissa. The arrival to Istria of the Byzantines resulted also in the arrival of the (arch) diocese of Ravenna and in the suppression of the Arianistic church community. The bitter conflicts following Justinian's condemnation surfaced also in Istria where there was no concord among its dioceses. Bishop's Euphrasius's diocese in Parentium, and potentially also the dioceses in Pola and in Cissa, opted against the condemnation, remaining faithful to Constantinople and Ravenna.

Author's Abstract

Do sedaj je bilo o shizmi Treh poglavij napisano že za celo knjižnico literature. To je razumljivo, saj je ta dovolj dobro dokumentirana v sočasnih virih in besedilih, ki so nastala na osnovi virov iz časa shizme.¹ V literaturi pa je bilo do sedaj vprašanje dogajanja v istrski cerkvi v času od Justinijanove obsodbe Treh poglavij leta 543/4² do izbruha istoimenovane shizme leta 557³ obdelano le v posameznih segmentih, ki pa so bili občasno dovolj dobro preučeni, da so omogočili nova spoznanja.⁴ Avtorji so te elemente obravnavali v okviru nekega širšega konteksta, ki je vseboval določeno temo, ki pa se je dotikala Istre in njene cerkve posredno ali neposredno. Velika težava pri raziskovanju te teme je tudi dejstvo, da o njej ni (pisnih) virov, ki bi neposredno poročali o takratnem dogajanju v Istri. Poleg tega pa ti prikazujejo le posamezne odlomke in kamenčke kompleksnejše slike. Za obravnavo istrske cerkvene zgodovine tega obdobja so na voljo naslednji viri: odlomki življenjepiso dveh ravenskih škofov, Eklezija in Maksimijana, ki so v knjigi *Liber pontificalis ecclesiae Ravennatis*, Maksimijanova darovnica, pismo mediolanskih klerikov iz leta 552, dve pesmi Venancija Fortunata in pisma papeža Pelagija I.⁵; poleg tega pa so v pomoč še analogije iz severnojadranskega prostora.

¹ Kot primere virov sočasnih s shizmo Treh poglavij naj se tu navedejo papeška pisma Pelagija I., Pelagija II. in Gregorja Velikega, kot vire druge skupine pa Pavla Diakona in gradeško-beneške kronike.

² B. GRAFENAUER, opombe k prevodu Zgodovine Langobardov, v.: PAULUS DIACONUS (PAVEL DIAKON), *Historia Langobardorum* (Zgodovina Langobardov), izdal in prevedel: Bogo Grafenauer, Maribor, 1988, 134, op. 53 (dalje gl. kot HL).

³ G. CUSCITO, *Cristianesimo antico ad Aquileia e in Istria*, Trieste, 1977, 294.

⁴ Največ znanstvenih prispevkov v tem smislu prinašajo avtorji, ki so se ukvarjali s prisotnostjo ravenske cerkve v Istri (gl. npr.: G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna, v.: Aquileia e l'alto Adriatico*, 2. zv.: *Aquileia e l'Istria*, AAAd, 2, Udine, 1972, 147–166; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico ad Aquileia e in Istria*, Trieste, 1977; ISTI, *Venanzio Fortunato e le chiese istriane. Problemi e ipotesi*, AMSI, NS 26 (78), 1978, 207–225). Iz drugega, a tudi na tega nanašajočega se zornega kota, je problem osvetlil in ponudil nekaj rešitev R. BRATOŽ (*Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij*, ZČ, 55, 2001, 149–176). Nazadnje obširno prav o tej temi gl.: A. NOVAK, *L'Istria nella prima età bizantina*, Rovigno, 2007, 86–120.

⁵ Točni naslovi in ostali podatki virov so navedeni v enakem vrstnem redu, kot so naštetih zgoraj: AGNELLI QUI ET ANDREAS, *Liber pontificalis ecclesiae Ravennatis*, ed.: O. Holder-Egger, v.: *Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI. – IX.*, MGH, Hannover, 1964, 265–391 – za Eklezija gl. *De Sancto Ecclesio XXIII*, 318–322, za Maksimijana gl.: *De Sancto Maximiano XXVI*, 325–333 (dalje gl. kot: AGNEL-LUS, *Liber pontificalis*); F. KOS, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, 1. knjiga, Ljubljana, 1902, št. 38 (dalje gl. kot: F. KOS, *Gradivo I*, št. 38) – primerjaj še: P. KANDLER, *Codice diplomatico Istriano*, 1. knjiga, Trieste, 1986, N. 21 (dalje gl. kot: P. KANDLER, *CDI 1*, N. 21); *Epistolarum tomus III*,

Da bi se dobilo popolnejšo sliko, morajo na pomoč priskočiti še arheologija, epigrafika in umetnostna zgodovina, ki razkrivajo, kako so gradbeni in okrasni elementi cerkvenih zgradb odražali nemire v verskem življenju.⁶ Naštete vire je treba brati posredno in jih postaviti v kontekst takratnega dogajanja v Bizantinskem cesarstvu, na severnem Jadranu (s posebnim ozirom na Raveno) in v celotnem krščanstvu, da bi se dobilo širšo in jasnejšo sliko tedanjega dogajanja v Istri.

1. Cerkevna organizacija v Istri pred izbruhom shizme Treh poglavij (543–557)

Provinca Istra⁷ in s tem tudi njena cerkev sta prišli pod oblast Konstantinopla leta 539 v času gotske vojne (535–552), s katero je Justinijan zrušil vzhodnogotsko oblast v Italiji.⁸ V strnjem pregledu tedanjih istrskih škofij, njihovega razvoja in razvoja cerkvene organizacije v Istri bodo navedeni le osnovni podatki. Stvari, ki se v sklopu naštetega nanašajo na dogajanje med Justinijanovim ediktom in shizmo, bodo podrobneje razdelane v drugem delu članka.

Istra je bila na začetku obravnavanega obdobja cerkvenoupravno razdeljena na tri škofije, ki so v skladu s kanonskimi predpisi imele svoje sedeže v nekdanjih rimskih kolonijah oziroma v takratnih mestih – tj. *civitates* – in so se ozemeljsko

v.: Epistola Merovingici et Karolini aevi, Tomus I, edidit: Societas Aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi, MGH, Berolini, 1892, 438–442 (dalje gl. kot: Epistolarum III); Venanti Honori Clementiani Fortunati presbyteri Italici Opera poetica, recensuit et emandavit Fridericus Leo, v.: Auctores antiquissimi, MGH, Berolini, 1881, Carmina 1,1 – str. 7–8 in Carmina 1, 2 – str. 8–9 (dalje gl. kot: Carmina 1,1 oz. Carmina 1,2); PELAGIUS I, Pelagii I Papae Epistulae quae supersunt (556–561), ed.: P.M. Gassó – C.M. Battle, Montiserrat, 1965, št. 52 in 53 (dalje gl. kot: PELAGIUS I PAPA, Epistulae, št. 52 oz. 53).

⁶ Glede epigrafskih virov gl.: Inscriptiones Italiae, Volumen X – regio X, Fasciculus II, Parentium, ed.: Attilio Degrassi, Roma, 1947; Inscriptiones Italiae, Volumen X – regio X, Fasciculus III, Histria septentrionalis, ed.: Attilio Degrassi, Roma, 1936; Inscriptiones Italiae, Volumen X – regio X, Fasciculus IV, Tergeste, ed.: Petrus Sticotti, Roma, 1951. Literatura, ki se nanaša na arheološke vire in umetnostno zgodovino, bo navedena v nadaljnjem besedilu.

⁷ Istro kot provinco omenja že Kasiodor (M. KRIŽMAN, Antička svjedočanstva o Istri, Izbor iz djela, Pula-Rijeka, 1979, Var. XII 22 in 23), gl. tudi: R. BRATOŽ, Das Patriarchat Grado im monoteletischen Streit, v.: Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo – Začetki slovenske etnogeneze II, Ljubljana, 2000, str. 635–636, op. 90.

⁸ O bizantinskem zavzetju Istre gl.: B. BENUSSI, L'Istria nei suoi due millenni di storia, Venezia-Rovigno, 1997, 78; R. BRATOŽ, Primeri množične smrti na današnjem slovenskem ozemlju v antični dobi, v.: Mno-žične smrti na Slovenskem – 29. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Zbornik referatov, Ljubljana, 1999, 70–71. Gl. tudi: A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 70–82. Avtor ni povsem gotov glede tako zgo-dnje bizantinske osvojitve Istre. Prikaz, ki prinaša tudi nekatere nove rešitve, ima težišče bolj na interpretaciji virov o gotski vojni v Istri in ukvarjanju s tezami nekaterih avtorjev, ki so se ukvarjali s tem, kot na rekonstrukciji dogajanja.

pokrivale z njihovimi agri.⁹ Bile so del akvilejske metropolitije.¹⁰ To so bile Pola, Parentium in Tergeste.¹¹ Bizantinska zasedba je prinesla procese, ki so se odražali tudi v njihovem življenju. Justinijanova politika in propaganda sta v okviru obnove cesarstva v Istri povzročili vznik številnih novih cerkva, kar je hkrati v Istro prineslo tudi bizantinsko kulturo. Del državne politike, ki je videla cerkev kot svoje orodje, je bilo tudi postavljanje svojih ljudi na škofovska mesta, kar je doletelo tudi istrske škofije. Pri tem je prišlo do zanimivega procesa v škodo Konstantinopla. Služenje državi je škofom na eni strani omogočilo dvig v okviru lokalne aristokracije, oslABLJENE zaradi gotske vojne, a na drugi je to pomenilo odvisnost od države in politično nezadovoljstvo lokalnih elit s takim škofom. Z odpovedjo poslušnosti državni politiki so škofje pridobili priznanje krajevne aristokracije in sčasoma je prišlo do medsebojne povezave oziroma sodelovanja in njihovega družbenega dviga nad to isto aristokracijo. Te lokalne povezave in delovanje so škofom dale večjo samostojnost napram centralnim oblastem. Ko pa je prišlo s slednjimi do spopada (v našem primeru je to spor zaradi Treh poglavij), so se morali neizogibno nasloniti na domačine in so jim svoj spor prikazali kot stvar, ki se tiče tudi njih. Poleg politične podpore so škofje v začetku uživali tudi ekonomsko podporo, a o tem nekoliko kasneje.¹²

Prav tako so se škofom s slabenjem municipalnih institucij večale pristojnosti v sodstvu in upravi mest ter provinc.¹³ Nazadnje, že ob koncu obravnavanega obdobja v letu 554, je Pragmatična sankcija (*Sanctio pragmatica*) škofom z lokalnimi velikaši dodelila mesto v volilnem telesu, ki je volilo guvernerje provinc (*iudices provinciarum*)¹⁴.

V Poli je tedaj škofoval Izacij (*Isaacius*), ki se omenja leta 546 v sporni Maksimijanovi darovnici. Izacijev obstoj je vprašljiv, a možno je, da temelji na dobri tradiciji.¹⁵ Po nekaterih domnevah naj bi mu okrog leta 560 sledil pravoverni škof Vitalis (*antistes Vitalis*), ki je bil eksponent ravske cerkve in ki je sodelo-

⁹ R. BRATOŽ, Nastanek, razvoj in zaton organizacije zgodnjekrščanske cerkve v Istri (4. – 6. stoletje), v: *Antični temelji naše sodobnosti, Referati slovenskih udeležencev na 4. znanstvenem zborovanju zveze društev za antične študije Jugoslavije v Pulju od 12. do 17. oktobra 1986*, Ljubljana, 22–25.

¹⁰ R. BRATOŽ, Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja, Ljubljana, 1990, 4 in 6.

¹¹ R. BRATOŽ, Razvoj organizacije zgodnjekrščanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja, v: *ZČ*, 40, 1986, 382 in 383.

¹² A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 86–94.

¹³ O sodnih pristojnostih škofov gl.: B. BENUSSI, Nel medio evo. Pagine di storia istriana, Parenzo, 1897, 184. O njihovih pristojnostih na področju mestne uprave gl.: R. UDINA, Il placito di Risano. Istituzioni giuri dicke e sociali dell'Istria durante il dominio bizantino, v: *Archeografo triestino*, 17, serie 13, 1932, 17; A. GUILLOU, L'Italia bizantina dall'invasione longobarda alla caduta di Ravenna, v: *Storia d'Italia*, 1, ur.: Giu-seppe Galasso, Torino, 1980, 270; B. BENUSSI, Nel medio evo. Pagine di storia istriana 184, 193 in 566; A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, op. 401 na str. 116.

¹⁴ *Sanctio pragmatica*, v.: *Corpus iuris civilis – Novellae, Volumen tertium*, ed.: R. Schoell, G. Krall, Berolini, 1959 (7. Ed.), 800.

¹⁵ P. KANDLER, *CDI* 1, N. 21; F. KOS, *Gradivo* I, št. 38; R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162.

val z bizantinskimi oblastmi ter deloval v skladu z njihovimi smernicami. Tako je v sodelovanju z dvema visokima državnima funkcionarjema in pravovernim istrskim škofovskim kolegom Janezom (morda škof iz Cisse) postavil razkošno cerkev sv. Andreja, kot opisuje Venancij Fortunat v dveh svojih pesmih.¹⁶ Kot se bo videlo kasneje, je to bilo pretiravanje, ki se ga da razlagati kot pesnikovo »licenco poetico«.

V Parentiju je v tem času na mestu škofa sedel Evfrazij (*Eufrasius episcopus*; ok. 530 – ok. 560).¹⁷ Simbolizira veliko materialno in moralno moč parentijske cerkve v 6. stoletju,¹⁸ ki je bila pogojena z Evfrazijevo privrženostjo ravenskemu škofu Maksimijanu in bizantinski politiki na severnem Jadranu. To mu je omogočilo, da je z državno pomočjo in mojstri iz Ravene in Konstantinopla¹⁹ razkošno obnovil in razširil kompleks parentinskega škofijskega središča (troladijska bazilika, atrij, krstilnica, memorialna kapela in škofijska palača)²⁰ in zgradil bogato okrašeno cerkev v Muntajani.²¹ Značilnost parentinske škofije v tistem času je bila tudi ta, da je bila v rokah Evfrazijeve rodbine. Na njeno veliko moč kaže dejstvo, da sta na mozaični podobi v osrednji apsidi poleg parentijskega zavetnika sv. Mavra in škofa Evfrazija upodobljena tudi škofov brat arhidiakon Klavdij in njegov sin Evfrazij.²² Prav podoba slednjega to še dodatno potrjuje. Evfrazij Mlajši (zaradi razlikovanja od istoimenskega škofa ga tu poimenujmo tako) v rokah drži dve sveči, ki sta znak najnižjega dostojanstva duhovniške službe, tj. »*acolutus*«, kar bi se dalo prevesti kot: strežnik oziroma cerkovnik.²³ Sicer pa je škof Evfrazij povsem sledil zgoraj opisanemu vzorcu obrata od cesarju pokornega škofa do upornika.²⁴ Ob izbruhu shizme je namreč Evfrazij stopil na njeno čelo v Istri.²⁵

Tudi Frugiferij (*Frugiferus*; približno med letoma 541 in 565), ki je bil škof v Tergestu, se je izkazal z gradbeno dejavnostjo. Obnovil in obogatil je stolnico posvečeno sv. Mariji, še posebno njen prezbiterij. V času njegovega škofovanja je bila zgrajena tudi cerkev v današnjem Roču.²⁶ V isto obdobje po nekaterih dom-

¹⁶ Carmina 1, 1 in Carmina 1, 2; R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 158–159 in 162–164.

¹⁷ Inscriptiones Italiae X, 2, št. 80b in 90. Glede datacije Evfrazijevega škofovanja gl.: R. BRATOŽ, Nastanek, razvoj in zaton, 17.

¹⁸ G. C. MENIS, L'autorità metropolitana del patriarca d'Aquileia, v.: Patriarchi – Quindici secoli di civiltà fra alto Adriatico e l'Europa centrale, Milano, 2000, 202.

¹⁹ A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 101 in 108.

²⁰ G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 260 in 262; M. PRELOG, Evfrazijeve bazilika u Poreču, Zagreb, 1986, 13–14. Z nekoliko pretiravanja poroča o gradnji Evfrazijev napis v apsidi stolnice (Inscriptiones Italiae X, 2, št. 81; gl. tudi št. 91).

²¹ R. BRATOŽ, Razvoj zgodnjekršćanskih raziskav v Sloveniji in Istri v letih 1976–1986, ZČ, 41, 1987, 690.

²² Inscriptiones Italiae X, 2, št. 80a; PELAGIUS I PAPA, Epistulae, št. 53; G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 259. Za tezo o Evfrazijevem nepotizmu gl.: G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 266.

²³ A. ŠONJE, Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, Rijeka, 1981, 41.

²⁴ A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 94–110.

²⁵ G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 264.

²⁶ Inscriptiones Italiae X, 3, št. 168: »...Frugifero ep(iscop)o...« Glede datacije Frugiferijevega pontifikata gl.: R. BRATOŽ, Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju

nevah sodi tudi nastanek mlajše plasti mozaikov v zgodnjekrščanski baziliki na via Madonna del Mare.²⁷ Za leto 546 (?) je Frugiferij naveden kot priča v sporni Maksimijanovi darovnici.²⁸

V tem času se je tudi že začel proces nastajanja novih škofij v Istri, ki je sicer v tej pokrajini svoj vrh dosegel ob koncu 6. stol. Nova, poznoantična, predstava o mestu je omogočila nastanek škofij tudi v krajih, ki niso bili mesta. Nastanek škofije v Cissi je še nekako sledil temu vzorcu, pri kasnejših pa je bil odločilen begunski element in boj proti shizmi Treh poglavij.²⁹ Slednja se je po nekaterih domnevah izločila iz puljske škofije okrog leta 560 ali pa malo pred tem. Na osnovi arheoloških in toponomastičnih raziskav se jo postavlja na območje današnje Barbarige, severno od Pole. Pri nastanku se je naslonila na že obstoječo pravno ureditev in na že obstoječe zgodnjekrščansko cerkveno središče iz srede 5. stol. s triladijsko cerkvijo sv. Andreja in trilistnato kapelo. V njenem oltarnem grobu so bile glede na mozaični napis shranjene relikvije raznih svetnikov. V drugi polovici 6. stol. je bila zgrajena krstilnica,³⁰ kar je omogočilo cerkveni skupnosti v Cissi, da je postala škofija. Lastni krstni kamen je bil namreč pogoj, da je neka cerkvena skupnost delovala kot škofija.³¹ Kompleks je bil dograjevan tudi po obravnavanem obdobju. Vsi objekti pa so bili bogato opremljeni z večbarvnimi mozaiki in drugimi kvalitetnimi arhitekturnimi elementi.³²

Prav v sredo 6. stol., okrog leta 560, se postavlja prvega potencialnega škofa v Cissi – Janeza (*antistes...Iohannes*).³³ V Kiso ga postavlja opis cerkve sv. Andreja v dveh pesmih Venancija Fortunata, ki vsebuje nekatere podobnosti s stanjem v Cissi. Venancij piše, da je Janez za cerkev sv. Andreja, ki jo je zgradil njegov kolega Vitalis, priskrbel relikvije 11 svetnikov.³⁴ Ker se to sklada z dejstvom, da so bile v posebni kapeli shranjene relikvije raznih neimenovanih svetnikov, ne pa tudi s časom nastanka, bi lahko to pomenilo, da je Venancij pripisal Vitalisu gradnjo

Jugoslavije od 3. do 6. stoletja, 382. O gradnjah gl.: R. BRATOŽ, *Il cristianesimo antico aquileiese prima di Constantino*, Udine-Gorizia, 1999, 422–423; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 251, 253 in 254; Isti, *Le chiese di Trieste. Dalle origini alla prima guerra mondiale – Storia, arte, cultura*; Trieste, 1992, 22.

²⁷ G. CUSCITO, *La basilica martiriale di Tergeste e le voci autentiche della sancta ecclesia Tergestina*, v.: *San Giusto e la tradizione martiriale tergestina – nell XVII centenario del martirio di San Giusto e per il giu-bileo d'oro sacerdotale di Mons. Eugenio Ravignani Vescovo di Trieste – Atti del convegno internazionale di Trieste 11–12 novembre 2004*, AAA, 60, Trieste, 2005, op. št. 13 na str. 221.

²⁸ P. KANDLER, *CDI 1*, N. 21; F. KOS, *Gradivo I*, št. 38 (tukaj naveden kot Trugifero).

²⁹ R. BRATOŽ, *Nastanek, razvoj in zaton*, 21–25.

³⁰ R. BRATOŽ, *Das Patriarchat Grado*, 643 in 644; isti, *Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij*, 163; B. MARUŠIĆ, *Še o istrski Kisi (Cissa) in kesenskem škofu (episcopus cessensis)*, v.: *Arh. vest. – Šašlov zbornik*, 41, 1990, 415, 418 in 419.

³¹ G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 338, op. 46.

³² R. BRATOŽ, *Das Patriarchat Grado*, 644; B. MARUŠIĆ, *Še o istrski Kisi*, 415, 418 in 419.

³³ *Carmina 1,2*; B. MARUŠIĆ, *Še o istrski Kisi*, 419. R. BRATOŽ (*Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij*, 163; *Das Patriarchat Grado*, 643) to omenja kot hipotezo.

³⁴ *Carmina 1,1 in Carmina 1,2*.

celotnega kompleksa.³⁵ To verjetno pomeni, da je bila v času Janezovega škofovanja zgrajena samo krstilnica in da je bil opravljen vnos relikvij, kar je povezano s posvetitvijo kompleksa sv. Andreju.³⁶ Janez je bil z Vitalisom eksponent ravske cerkve in skupaj sta izvrševala Justinijanovo cerkveno politiko.³⁷ Z gotovostjo je obstoj škofije potrjen šele za čas shizme, ko je kot njen pripadnik nastopal škof Vindemij (pred 579 – po 590),³⁸ kar kaže na odpad od pravoverja.

Novost v cerkveni organizaciji Istre, ki pa je spet prizadela puljsko škofijo, je pomenil prihod oziroma vrinjenje ravske (nad)škofije v to pokrajino.³⁹ Glavno vlogo pri tem je imel ravske škof Maksimijan, po rodu Istran iz Vistra.⁴⁰ V okviru bojev okrog Justinijanove obsodbe Treh poglavij je z državno pomočjo na ravske posestvih v Istri izgrajeval od Akvileje neodvisno pravoverno cerkveno organizacijo, podrejeno škofiji v Raveni.⁴¹ S cesarskimi darovnicami ekonomsko podprt⁴² ji je Maksimijan postavil središče za Istro v Poli. Tu je zgradil veličastno baziliko (Maria Formosa) in škofijsko palačo (*domus rectoralis*), kjer je živel rektor te cerkve v tem mestu.⁴³ Ravensko prisotnost so dodatno utrjevale še tri Maksimijanove samostanske ustanove, dve posvečeni sv. Andreju. Eden od samostanov je stal na enem od otokov pred Polo, drugi pa na Crvenem otoku južno od Rovinja.⁴⁴ Tretja ustanova je bil samostan pri »Formosi«.⁴⁵ Novo težo je prisotnost ravske cerkve v Istri dobila, ko je Justinijan ravske škofije med letom 551 in letom 554 povišal v nadškofijo; za leto 553 se namreč Maksimijan omenja kot nadškof.⁴⁶ Vpliv Ravene se je razširil tudi na nekatere istrske škofije, ki so tako bile do shizme predstavnice

³⁵ B. MARUŠIĆ, Še o istrski Kisi, 418; R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 163.

³⁶ B. MARUŠIĆ, Še o istrski Kisi, 418.

³⁷ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 164.

³⁸ R. BRATOŽ, Razvoj organizacije zgodnjekrščanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja, 383.

³⁹ Ker je celotno dogajanje v zvezi s tem tesno povezano z boji okrog obsodbe Treh poglavij in z osebo Maksimijana, istrskega domačina, bo tu opisana samo njena organizacija v Istri, ostalo pa kasneje z namenom, da se ne bi ponavljali.

⁴⁰ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162.

⁴¹ G. BOVINI, L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna, 154, 156; G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 286–287.

⁴² B. MARUŠIĆ, Kasnoantička i bizantinska Pula, 22.

⁴³ AGNELLUS, Liber pontificalis, c. 76: »Aedificavit ecclesiam beate Mariae in Pola quae vocatur Formosa ... Domum vero, ubi rector istius ecclesiae in ipsa civitate habitat, ipse haedificavit... = Zgradil je cerkev svete Marije v Poli, ki se imenuje Formoza... Zgradil je tudi hišo, kjer živi rektor te cerkve v mestu...«; G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 286.

⁴⁴ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162–163.

⁴⁵ M. MIRABELLA ROBERTI, Architettura paleocristiana in Istria, v.: Aquileia e l'alto Adriatico, 2. zv.: Aquileia e l'Istria, AAAd, 2, Udine, 1972, 209.

⁴⁶ G. BOVINI, L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna, 157. Kot prvi s pristojnostjo nadškofa je sicer poznan Peter Krizolog iz sredine 5. stol. Gl.: Prosopographie chrétienne du bas-empire 2, Prosopographie de l'Italie chrétienne (313–604), Volume 2, L-Z, Rome, 2000, geslo: Petrus Chrysologus 9, 1729. O Maksimijanu gl.: ISTI, geslo: Maximianus 2, 1449. Dalje kot: Prosopographie 2, Italie 2, Petrus Chrysologus 9 oziroma Maximianus 2.

ravenske pravoverne cerkvene politike. To je bil Parentium z Evfrazijem⁴⁷ in po nekaterih domnevah še Pola z Vitalisom in Cissa z Janezom.⁴⁸

Samostansko življenje v Istri je bilo še v povojih. Samostanu ob severni meji province z Venetijo, ob Timavu v današnjem Štivanu, ki naj bi nastal v 5. stol.,⁴⁹ so se pridružile tri Maksimijanove samostanske ustanove. To sta bila zgoraj omenjena samostana sv. Andreja in samostan pri »Formosi«,⁵⁰ pri čemer je imel (benediktinski) samostan oziroma opatija na otoku pri Rovinju nadrejeno vlogo.⁵¹ Za dva od ostalih štirih samostanov iz začetnega bizantinskega obdobja v Istri pa se zaradi pomanjkanja podatkov in virov ne more reči, ali sta nastala že v času pred izbruhom shizme.⁵² Prav tako ostaja odprto vprašanje izvora menihov – ali so bili tam že od vsega začetka benediktinci ali pa Justinijanovi cerkveni in državni politiki bolj ustrezni vzhodni menihi.⁵³

Cerkev v Istri je v času do izbruha shizme uživala vsakovrstno (materialno, denarno) podporo Konstantinopla. Justinijan jo je obdaroval s posestjo, ki pa je je največ dobila ravenska škofija. Podobno kot drugod v severni Italiji je verjetno bila slednja obdarovana s posestvijo tukajšnje arijanske cerkve.⁵⁴ Kot smo že videli, so v Istri kljub času gotske vojne nastajale tudi iz umetnostnozgodovinskega vidika pomembne cerkvene zgradbe. K temu je poleg državne pomoči prispevalo tudi samo bogastvo Istre in njene cerkve. To je izviralo iz dejstva, da Istra ni doživljala opustošenja gotske vojne in je tako ohranila kmetijsko proizvodnjo, ki je s prodajo pridelkov v opustošeno Italijo prinašala dobičke in s tem bogastvo.⁵⁵ Slednje in pa državna pomoč cerkvi sta se odražali tudi v uporabljenem gradbenem materialu – v primeru Evfrazijane je to uvožen grški (prokoneški) marmor.⁵⁶

Ob koncu pregleda cerkvene organizacije v Istri v času Justinijanove obsodbe Treh poglavij je potrebno posvetiti nekaj pozornosti še zatrtju istrske arijanske cerkvene skupnosti, ki je sledilo takoj po bizantinski zasedbi Istre kot dejansko

⁴⁷ G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 260.

⁴⁸ B. MARUŠIĆ, *Še o istrski Kisi*, 418 in 419.

⁴⁹ R. BRATOŽ, *Vpliv oglejske cerkve*, 22. H. KRAHWINKLER (*Friaul im Frühmittelalter*, 88) štivanskemu samostanu pripisuje bizantinski izvor.

⁵⁰ Gl. op. št. 44.

⁵¹ B. MARUŠIĆ, *Kasnoantička i bizantinska Pula*, 39. Glede pripadnosti benediktincem gl.: B. MARUŠIĆ, *Istra u ranom srednjem vijeku*, Arheološko-povijesni prikaz, Pula, 1960, 9.

⁵² Za 6. stol. potrjena, a ne natančneje časovno določljiva, sta samostan pri baziliki sv. Marije na Brionih in Sv. Marija »de Cereto« pri Balah. V obdobju po začetku shizme pa sta bila ustanovljena samostan Sv. Mihovila na Vrhu pri Pulju iz tretje četrtine 6. stol. in samostan v Cissi (Betiki) iz začetka 7. stol. (R. BRATOŽ, *Vpliv oglejske cerkve*, 22). Ustanovitev slednjega postavlja B. MARUŠIĆ (*Še o istrski Kisi*, 419) v začetek 8. stol. R. BRATOŽ uvršča v navedeno obdobje tudi samostan sv. Mihovila na Limu (gl. citirano delo).

⁵³ B. MARUŠIĆ, *Kasnoantička i bizantinska Pula*, 39.

⁵⁴ A.H.M. JONES, *The Later Roman Empire*, 292; B. MARUŠIĆ, *Istra u ranom srednjem vijeku*, 8.

⁵⁵ B. BENUSSI, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, 80–81.

⁵⁶ G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 260 in 262. Prokoneški marmor so v 6. stol. lomili na otoku Prokonessos v Marmarskem morju. V Istri je bila njegova uporaba potrjena še pri gradnji bazilike v Novigradu, cerkve sv. Petra na rtu Sorna južno od Poreča in cerkve v Muntajani pri Anžičih (R. BRATOŽ, *Razvoj zgodnjekršćanskih raziskav*, 688–690).

prva sprememba na področju cerkvenega in verskega življenja. Rekatolicizacija je bila izvršena na osnovi edikta o preganjanju arijancev iz leta 527.⁵⁷ V skladu s tem so arijanske cerkve prešle v katoliške roke (*recociliatio*).⁵⁸ V Istri bi v poštev prišla potencialna »arijanska« katedrala (triladijska cerkev s krstilnico) v Milundariji južno od Poreča.⁵⁹ Potencialno arijanski sta tudi cerkev sv. Štefana v Poli in cerkev sv. Marije na Brionih.⁶⁰ Tudi imetje arijanske cerkve, kolikor ga je bilo v Istri, je dobila katoliška cerkev, še posebej ravenska (nad)škofija.⁶¹ Redki Goti,⁶² ki so preživeli prihod bizantinske oblasti v Istro, so verjetno nemudoma prestopili v katolištvo in si zagotovili varstvo katoliške cerkve. Na tak potek dogodkov kažejo primeri iz bližnjega Gradeža in bolj oddaljene Ravene,⁶³ za samo Istro pa jih posredno potrjuje 7 germanskih (gotskih) imen na napisih v poreški Evfrazijani.⁶⁴

2. Nemirno versko ozračje med Justinijanovim ediktom in izbruhom shizme

Odmeve in popotresne valove Justinijanove cerkvene politike, ki je tovrstna vprašanja skozi cezaropapistična očala videl kot državno-politično zadevo, je občutila tudi Istra.⁶⁵ Kristološko vprašanje, ki je razdvajalo katolike in monofizite bizantinske države, je bilo tudi politično vprašanje.⁶⁶ Justinijan je zato hotel cerkveno oblast

⁵⁷ A. CARILE, Il »Bellum Gothicum« dall'Isonzo a Ravenna, v.: Aquileia e Ravenna, AAAd, 13, Udine, 152.

⁵⁸ R. BRATOŽ, Odnosi med etničnimi in verskimi skupnostmi na vzhodnoalpskem in srednjedonavskem območju od konca 4. do 8. stoletja, Gradivo za interno uporabo, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Ljubljana, 2000, 22.

⁵⁹ B. MARUŠIČ, Istra u ranom srednjem vijeku, 8; R. BRATOŽ, Razvoj zgodnjekršćanskih raziskav v Sloveniji in Istri v letih 1978–1986, 689 in op. 65 na isti strani.

⁶⁰ A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 67–69.

⁶¹ A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 67; A.H.M. JONES, The Later Roman Empire 284–602 – The social, economic and administrative savery, Oxford, 1973, 292; B. BENUSI, Nel medio evo, Pagine di storia istriana, Parenzo, 1897, 46.

⁶² O gotski prisotnosti v Istri gl.: B. MARUŠIČ, Istra u ranom srednjem vijeku, 8; isti, Kasnoantička i bizantinska Pula, Pula, 1967, 18–19.

⁶³ V Raveni je neka Gotinja podarila katoliški cerkvi za prestop in varstvo del svojega premoženja (A. CARILE, Il »Bellum Gothicum«, 158–159). V gradeški baziliki sv. Evfemije sta v talnih napisih omenjeni imeni dveh Gotov, tj. Guderit in Amara lector, ki sta verjetno prestopila v katolištvo ob Narzesovem pohodu v Italijo leta 552. Gl.: prejšnji in H. KRAHWINKLER, Friaul im Frühmittelalter – Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts, Wien, Köln, Weimar, 1992, 27 in op. 76 na isti strani (H. KRAHWINKLER Amara lector piše skupaj – Amaralector).

⁶⁴ R. BRATOŽ, La chiesa aquileiese e i barbari (V–VII secolo), v.: Aquileia e il suo patriarcato, Atti del Convegno Internazionale di Studio, Udine, 2000, 144, op. 163. Gl. tudi: Inscriptiones Italiae X, 2.

⁶⁵ G. OSTROGORSKI, Zgodovina Bizanca, Ljubljana, 1961, 87.

⁶⁶ Monofizitizem je bil zelo močan v vzhodnih bizantinskih pokrajinah, kar je bilo zelo nevarno spričo močnih perzijskih sosedov. Monofizitizem je bil nauk »aleksandrijske šole«, ki je učil, da naj bi se pri Jezusu z utelešenjem človeška in božja narava združili v eno, tj. božjo (HL, 134, op. 53).

oblast podrediti posvetni in preko posegov na cerkvenem področju z združitvijo katolikov in monofizitov izpeljati centralizacijo države.⁶⁷

Justinijan je tako konec leta 543 ali v začetku leta 544 v ediktu, sestavljenem iz treh poglavij,⁶⁸ obsodil spise Teodoreta iz Cira (spisi v obrambo Nestorja) in Iba iz Edese (pismo perzijskemu škofu Marisu iz Ardaširja), Teodora iz Mopsuestije pa je razglasil za heretika (obsojeni so bili vsi njegovi spisi).⁶⁹ To dejanje je v zahodnih cerkvah sprožilo odpor. Najmočnejše je bilo prav v severnoitalskih cerkvah Ligurije, Venetije in Istre.⁷⁰ V tem so tudi istrski škofje videli napad na sklepe kalcedonskega koncila,⁷¹ na katerih je stala njihova cerkvena doktrina.⁷² Sam odpor v Istri se da opredeliti kot dvotirnega, saj je bil najprej usmerjen proti Justinijanu zaradi edikta, kasneje pa tudi proti papežu Vigiliju, potem ko je po večletnem hudem cesarjevem pritisku klonil in priznal Justinijanov edikt. Tudi protiukrepi so bili te narave, ker sta cesar in papež udarjala nazaj vsak posebej. O dogodkih v Istri za čas do izbruha shizme leta 557 skoraj ni podatkov razen tistih, ki se nanašajo na Maksimijanovo dejavnost. Tudi zato je skoraj nemogoče določiti kronologijo razvoja (razen splošnih smernic) in povezave med posameznimi dogodki. Na podlagi nekaterih tez pa se da razbrati, da odpor v Istri proti Justinijanovi verski politiki ni bil enoten, ker je slednja imela tu tudi svoje zagovornike.

V nasprotju s škofi pa papež Vigilij sprva ni reagiral, a tudi ni potrdil edikta.⁷³ Justinijan je na odpor škofov in papeža odgovoril dvosmerno. Vrste škofov nasprotnikov svoje verske politike v Italiji in s tem v Istri je najprej oslabil tako, da je dal leta 546 ugrabiti neposlušnega Vigilija in ga privedel v Konstantinopol.⁷⁴

⁶⁷ R. BRATOŽ, Oglejska shizma in vpliv cerkvenozgodovinskih dogodkov na zgodovino alpskih Slovanov do začetka 8. stoletja, v.: XXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 6.–18. julij 1987, Zbornik pre-davanj, Ljubljana, 1987, 105; A. H. M. JONES, *The Later Roman Empire*, 296–297.

⁶⁸ Od tu tudi izvira ime shizma Treh poglavij; ime se je namreč preneslo na obsojene spise (gl. op. št. 66).

⁶⁹ Justinijanov edikt je bil ena od etap v kristoloških sporih pozne antike, predvsem bizantinske države. Na III. ekumenskem koncilu v Efezu leta 431, kjer je bilo obsojeno nestorijanstvo, so bili obsojeni tudi omenjeni trije teologi (HL, 134, op. 53). Na naslednjem (tj. IV.) ekumenskem koncilu v Kalcedonu leta 451, ki je bil sklican na pobudo papeža Leona Velikega (A. H. M. JONES, *The Later Roman Empire*, 219–220), so bile z njegovim »Tomusom« definirane zadeve okrog Jezusove narave (G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 289). Hkrati sta bila rehabilitirana Teodoret in Iba ter potrjena Teodorjeva doktrina (HL, 134, op. 53). To je postala ovira pri poizkusih združitve katolikov in monofizitov, ki so omenjene tri teologe upravičeno sumili nestorjanstva (R. BRATOŽ, Oglejska shizma in vpliv, 105; A. H. M. JONES, *The Later Roman Empire*, 296 in 297). O shizmi na območju Akvileje gl. tudi: R. BRATOŽ, Vpliv oglejske cerkve; G. CUSCITO, *Aquileia e Bisanzio nella controversia dei Tre capitoli*, v.: *Aquileia e l'Oriente mediterraneo*, 1. zv., AAAd, 11, Udine, 1977, 231–262; G. CUSCITO, *La fede calcedonense nei concili di Grado (579) e di Marano (591)*, v.: *Grado nella storia e nell'arte*, 1. zv., AAAd, 17, Udine, 1980, 207–230. Nazadnje o shizmi gl.: C. SOTINEL, *Identité civique et christianisme – Aquilée du IIIe au VIe siècle*, Rome, 2005, od 306 dalje (dalje gl. kot: *Identité civique*).

⁷⁰ G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 148.

⁷¹ G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 220; HL, 136, op. 53.

⁷² V. VON FALKENHAUSEN, *I Bizantini in Italia*, v.: *I Bizantini in Italia*, Milano, 1982, 9.

⁷³ A.H.M. JONES, *The Later Roman Empire*, 297; J. DANIELOU – H. MAROU, *Zgodovina Cerkev 1, Od začetkov do Gregorja Velikega*, Ljubljana, 1988, 351.

⁷⁴ HL, 136, op. 53.

Drugi del odgovora, v katerem je vlogo svoje podaljšane roke namenil ravenski cerkvi, je Justinijanu omogočila višja sila. V Raveni je tik pred tem, leta 545, umrl škof Viktor.⁷⁵ Cesar je mimo volje domačega klera izbral svojega kandidata. To je bil izkazan sposobni član konstantinopelskega dvora⁷⁶ Maksimijan, Istran iz Vistra pri Rovinju v puljski škofiji(?),⁷⁷ kjer je bil tudi diakon.⁷⁸ V škofa ga je po ukazu Justinijana v Patrasu, dne 14. oktobra leta 546, posvetil papež Vigilij.⁷⁹ Justinijan je s tem zabil zagozdo med uporne severnoitalske škofo.⁸⁰ Hkrati pa je s tem podprl tudi protirimske ambicije ravenske cerkve. Maksimijan je sčasoma pridobil zaupanje domačega klera,⁸¹ kar je posredno utrdilo položaj ravenske škofije in s tem tudi njegov položaj zastopnika državne verske politike, tako v Raveni, kot tudi v severni Italiji. To mu je uspelo ob izkoriščanju privilegijev in sredstev, ki so mu bili dani s strani cesarskega dvora.⁸²

Prav iz tega položaja je Maksimijan kot Justinijanov človek vplival na predshizmatično dogajanje v Istri, ker je vstopila ravenska škofija v okviru izvajanja Justinijanove cerkvene politike v to pokrajino in s tem v akvilejsko cerkveno provinco. Lahko bi se reklo, da je bila korist dvojna. Justinijanu je godilo, ker se je s tem uveljavljala njegova verska politika, ravenski cerkvi pa verjetno tudi, ker je s tem in s cesarjevo podporo na ta račun širila svojo cerkveno oblast. Kot domačin, ki je poznal tukajšnje cerkvene razmere, se je Maksimijan kot predstavnik pravoverja z državno pomočjo in preko poznanstev spretno vrnil v akvilejsko cerkveno provinco in začel na ravenskih posestih v Istri graditi od Akvileje neodvisno in Raveni podrejeno cerkveno organizacijo.⁸³

Njena moč je temeljila na cesarskih darovnicah⁸⁴ in na gozdni posesti, ki jo je leta 548 pridobila v pravdi za vistrski gozd.⁸⁵ Maksimijan je kot središče ravenske

⁷⁵ AGNELUS, *Liber pontificalis*, c. 70 »Contigit eo tempore, ut moriretur Victor episcopus huius civitas Ravennae... = Zgodilo se je v tistem času, da je umrl Victor škof tega ravenskega mesta...«

⁷⁶ G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 149.

⁷⁷ AGNELUS, *Liber pontificalis*, c. 69 »aliena ovis ex Polense ecclesia = tuja ovca iz puljske cerkve«; R. BRATOŽ, *Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij*, 162.

⁷⁸ AGNELUS, *Liber pontificalis*, c. 69 »ovis ex Polense ecclesia, diaconus a suo antistite ordinatus est = ovca iz puljske cerkve, njegov predstojnik ga je tu posvetil v diakona«, c. 70 »Maximianum Polensem diaconum = Maksimijana puljskega diakona«, c. 75 »Maximianus... His Polensis erat, ...levita = Maksimijan ... Bil je iz Pulja, ... levit« in c. 76 »in Pola ... unde diaconus fuit = v Poli ... kjer je bil diakon«.

⁷⁹ AGNELUS, *Liber pontificalis*, c. 70 »Qui [imperator] iussit cosecrari ... Maximianum ... episcopum a Vigilio papa in civitate Patras = [Cesar] je ukazal papežu Vigiliju naj Maksimijana v mestu Patras posveti v škofa«; G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 147–149.

⁸⁰ G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 147–149.

⁸¹ V. VON FALKENHAUSEN, *I Bizantini in Italia*, 9.

⁸² A. NOVAK, *L'Istria nella prima età bizantina*, 112 in 114.

⁸³ G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 154–156; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 286–287.

⁸⁴ B. MARUŠIĆ, *Kasnoantička i bizantinska Pula*, 22.

⁸⁵ Posest je morala biti zelo pomembna, ker se je Maksimijan v tej pravdi dvakrat odpravil k Justinijanu v Konstantinopol, da bi se spor razrešil. V sporu je zmagal in jo za večno pridobil za

cerkve v Istri v Poli postavil veličastno baziliko (Maria Formosa) in škofijsko palačo (*domus rectoralis*); tu je živel rektor te cerkve v Poli.⁸⁶ Njen položaj v Istri je še dodatno utrdil. Ustanovil je dva samostana, posvečena sv. Andreju: enega na enem od otokov pred Polo, drugega na Crvenem otoku blizu Rovinja.⁸⁷ Kot Maksimijanovo ustanovo se šteje tudi samostan pri »Formosi«.⁸⁸ Poleg tega je po darovnici sporne vrednosti, z datumom 21. februar 546(?), obdaroval »Formoso« in samostan sv. Andreja na otoku pred Polo;⁸⁹ poleg vsega je še vse svoje premoženje prepustil ravenski cerkvi.⁹⁰

Ravenska cerkev je svoj vpliv razširila tudi izven svojih posesti in v svoj krog zaveznikov in zastopnikov (ravenske) pravoverne cerkvene politike pritegnila tudi tri istrske škofije: Parentij, potencialno pa še Polo in Cisso.⁹¹ Njena moč in teža v Istri se je še povečala, ko je bila med letom 551 in letom 554 povišana v nadškofijo.⁹² Navedeno favoriziranje ravenske cerkve je pri istrskih škofijah vzbudilo odpor in s tem na nek način odprlo novo fronto.⁹³

Do novega obrata v sporu je prišlo, ko je papež Vigilij leta 548 v ujetništvu v Konstantinoplu pod pritiski sklical koncil in aprila tega leta izdal »*Judicatum*«, s katerim je potrdil obsodbo Treh poglavij.⁹⁴ To je povzročilo, da so se zahodni škofje uprli tudi njemu. Revolt v Italiji sta vodila metropolita Dacij iz Milana in Macedonij iz Akvileje.⁹⁵ Njuno voditeljstvo je povsem razumljivo, če se upošteva, da je bil Vigilij kot vodilna oseba krščanstva v Italiji ujetnik v Konstantinoplu in da je mesto škofa v Raveni zasedal zagovornik cesarske politike Maksimijan. Kot najvišja prelata v Italiji, ki sta še priznavala Tri poglavja, sta tako postala njihova branitelja in s tem potegnili za seboj še svoji cerkveni provinci. Hud odpor je Vigilija

ravensko cerkev. Gl.: AGNELLUS, *Liber pontificalis*, c. 74 »*intentio de silva quae cognominatur Vistrum, ..., bis in Constantinopolis se detulit, ..., Iustinianus augustus praeceptum sibi ex aeden silva condidit, perpetue legaliterque in sancta Ravennensis ecclesia esse = spor o gozdu imenovanem Vistrum, ..., [zaradi tega] se je dvakrat odpravil v Konstantinopel ... cesar Justinijan je o tem gozdu izdal ukaz, da je za vedno in po vseh zakonih last ravenske cerkve*«.

⁸⁶ AGNELLUS, *Liber pontificalis*, c. 76 – o cerkvi sporoča naslednje: »*mira pulcritudine et diversis ornavit lapidibus = bila je čudovite lepote in okrasil jo je z različnimi kamni*«; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 286.

⁸⁷ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162–163.

⁸⁸ M. MIRABELLA ROBERTI, *Architettura paleocristiana*, 209.

⁸⁹ P. KANDLER, *CDI* 1, N. 21; F. KOS, *Gradivo* I, št. 38: »...huic donationi... factae monasterio b. Andreae apostoli, vel basilicae s. Mariae = ...ti darovi so bili dani samostanu sv. Andreja apostola in baziliki sv. Marije«. Darovnica je znana šele v prepisu iz leta 1657 in vsebuje številne napačne podatke. Najbolj so vprašljivi datum, po katerem je bila darovnica izstavljena še pred posvetitvijo, podpisi škofov in zveza med samostanom sv. Andreja in »Formoso«, ki je kasnejšega izvora (R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 287).

⁹⁰ AGNELLUS, *Liber pontificalis*, c. 76.

⁹¹ Podrobneje je stvar prikazana nekoliko naprej.

⁹² G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 157.

⁹³ A. NOVAK, *L'Istria nella prima età bizantina*, 103, op. 360.

⁹⁴ J. DANIELOU – H. MAROU, *Zgodovina cerkve* 1, 351; V. VON FALKENHAUSEN, *I Bizantini in Italia*, 8.

⁹⁵ HL, op. št. 53 na str. 136; V. VON FALKENHAUSEN, *I Bizantini in Italia*, 10.

prisilil, da je obsodbo kasneje umaknil.⁹⁶ Justinijan je na tokratno reakcijo severnoitalskih škofov in njihovih metropolitov odgovoril z (že omenjenim) povišanjem ravenske škofije v nadškofijo. Njeno oblast je razširil nad Milan in Akvilejo. S tem in z darovi je Raveni še povečal moč, da bi lažje parirala odpornikom.⁹⁷

Dacij se je medtem pridružil papežu v Konstantinopel in ga tu podpiral, da ni popustil pred Justinijanom.⁹⁸ Ta je namreč leta 551 ponovno obsodil Tri poglavja.⁹⁹ S tem se je začel boj med papežem in cesarjem, ki se je vlekel do V. ekumenskega koncila maja leta 553 v Konstantinoplu.¹⁰⁰ Vigilij in Dacij sta nato zbežala v Kalcedon, kjer je bil 100 let pred tem zasedal IV. ekumenski koncil,¹⁰¹ in za božič se je papež še dodatno zatekel v baziliko sv. Evfemije, kjer je bilo mesto zasedanja koncila.¹⁰² Prav od tu je Vigilij februarja leta 552 iz strahu pred zahodnimi škofi umaknil obsodbo Treh poglavij in jim naznanil nasilje, ki ga je bil deležen s cesarjeve strani.¹⁰³

Vzdušje, ki je po umiku obsodbe vladalo v zahodnih cerkvah in s tem tudi v Istri, je bilo že povsem shizmatično. Na to kaže pismo mediolanskih oziroma ligurskih klerikov iz časa do konca leta 551, ki je preko frankovskega odposlanstva prišlo do Konstantinopla. Zdi se, da so ga napisali škofje in ne navadni kleriki, hipotetično celo nekakšna sinoda s soudeležbo neligurskega klera. Potencialno se je je udeležil tudi Macedonij, ki pa se je vsekakor strinjal z napisanim.¹⁰⁴ Pismo priča o solidarnosti tamkajšnjih cerkva. Poleg podpore Vigiliju in Daciju prinaša pismo tudi njuni izjavi.¹⁰⁵ Papež tistim, ki bi priznavali Justinijanov edikt grozi z ločitvijo od apostolske stolice. Izjava Dacija iz leta 551 pa se bolj konkretno nanaša na območje severne Italije in širšega evropskega prostora. Glasi se nekako takole: kdor bo priznaval cesarski edikt, ne bo mogel biti v skupnosti s škofi iz (cerkvenih) provinc Galije, Burgundije, Španije, Ligurije (tj. milanske cerkvene province), Emilije in Venetije (tj. akvilejske cerkvene province). Dacij je tudi mnenja, da ta edikt sprevača kalcedonski koncil in katoliško vero.¹⁰⁶ Kazen za tiste, ki so pri-

⁹⁶ G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 211; H. KRAHWINKLER, *Friaul im Frühmittelalter*, 70.

⁹⁷ G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 157; V. VON FALKENHAUSEN, *I Bizantini in Italia*, 10. Po *Prosopographie* 2, *Italie* 2, Maximianus 2 je Ravenna dobila oblast nad Istro in Dalmacijo, lahko pa tudi nad celotno Italijo.

⁹⁸ P. PASCHINI, *Storia del Friuli I.*, *Dalle origini alla metà del duecento*, Udine, 1934, 88.

⁹⁹ H. KRAHWINKLER, *Friaul im Frühmittelalter*, 70.

¹⁰⁰ HL, 136, op. 53.

¹⁰¹ A.H.M. JONES, *The Later Roman Empire*, 219–220.

¹⁰² G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 210.

¹⁰³ A.H.M. JONES, *The Later Roman Empire*, 297; J. DANIELOU – H. MAROU, *Zgodovina cerkve* 1, 351; G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 210.

¹⁰⁴ *Prosopographie chrétienne du bas-empire* 2, *Prosopographie de l'Italie chrétienne* (313–604), Volume 2, L-Z, Rome, 2000, geslo: Macedonius 6, 1345. Dalje gl. kot: *Prosopographie* 2, *Italie* 2, Macedonius 6.

¹⁰⁵ C. SOTINEL, *Identité civique*, 317–318; P. PASCHINI, *Storia del Friuli I.*, *Dalle origini alla metà del duecento*, II. edizione rifatta, Udine, 1953, 87.

¹⁰⁶ *Epistolarum* III, 440. Pelagijeva izjava: »Quicumque edictis istis consensus praebere voluerit, sciat se ab apostolice sedis communionem suspensum = Kdorkoli bi hotel dati soglasje tem ediktom, naj ve, da je ločen iz skupnosti z apostolsko stolico«. Dacijeva izjava: »Ecce ego

znávali Justinijanov edikt, je torej bilo izobčenje. Prav grožnja te kazni kaže, kako globok je bil razdor še pred uradnim izbruhom shizme tudi v akvilejski cerkveni pokrajini in da je že bilo v veljavi najpogostejše cerkveno orožje za primer shizme, tj. izobčenje.¹⁰⁷ Pri tem je zanimiva omemba katoliške vere. Podobno poudarjanje katolištva se pojavi na napisu na oltarju Evfrazijeve stolnice v Parentiju, ki se ga datira v približno isti (a nekoliko kasnejši) čas. Takšno omenjanje katolištva bi bilo (v primeru Parentija) v normalnih razmerah odvečno.¹⁰⁸ Oboje pa že kaže na kasnejšo samoopredelitev shizmatikov, da so katoliška cerkev, kar je v svoji pripombi kmalu po začetku shizme kritiziral papež Pelagij I., naslednik papeža Vigilija.¹⁰⁹

Še istega leta, tj. 552, je bil po Justinijanovem ukazu papež Vigilij aretiran in odveden v Konstantinopol.¹¹⁰ S tem je Kalcedon postal simbol svobode Cerkve proti cesarjevi politiki in koncilu v Konstantinoplu.¹¹¹ Kmalu za tem je umrl Dacij (po februarju in pred julijem leta 552), kar je omajalo Vigilijevo trdnost.¹¹²

Pri posvetitvi Dacijevega naslednika Vitalisa se pokaže, da zadeva na uradnem in najvišjem nivoju še ni imela tako hudih razsežnosti, da je kljub nasprotjem zaradi obsodbe Treh poglavij Justinijan še vedno držal roko nad imenovanji prelatov, in v tem primeru tudi dal svojo potrditev, ter da so ti priznavali njegove odločitve. Akvilejski metropolit Macedonij je namreč hotel brez cesarjevega dovoljenja posvetiti Vitalisa v Milanu. Zato je vojaški poveljnik Valerijan oba privedel v Raveno. Posvetitev je bila namreč odložena za čas, dokler ni prišla Justinijanova odobritev.¹¹³

Za tem je bil maja leta 553 sklican v Konstantinoplu V. ekumenski koncil, ki je potrdil Justinijanov edikt. Udeležilo se ga je 151 vzhodnih in le 6 zahodnih škofov,¹¹⁴ med njimi pa ni bilo nobenega istrskega. Papež se je sprva distanciral

et pars omnium sacerdotum, inter quos ecclesia mea constituta est, id est Galliae, Burgundiae, Spaniae, Liguriae, Aemiliae atque Venetiae, contestor, quia, quicumque in edicta ista consenserint, suprascriptarum provinciarum ponteficis communicatoris habere non poterit, quia constat apud me edicta ista sanctam synodum Calchydoninsem et fidem catholicam perturbare. = Zares, jaz in vsi škofje, med katerimi leži moja cerkev, tj. (škofje) Galije, Burgundije, Španije, Ligurije, Emilije in Venetije, prisegam, da, kdorkoli bi soglašal s tem ediktom, ne bo mogel biti v občestvu s škofi iz zgoraj omenjenih provinc, ker zame velja, da ta edikt sprevača sveto kalcedonsko sinodo (tj. koncil; op. avtorja) in katoliško vero. «

¹⁰⁷ Že v času shizme je to s strani shizmatikov doletelo patricija Janeza (PELAGIUS I PAPA, Epistulae, št. 53 in 59).

¹⁰⁸ Gl.: »Famul(us) D(e)i Eufrasius antis(tes) temporib(us) suis ag(ens) an(num) XI a fundamen(tis) D(e)o iobant(e) s(an)c(t)e aecl(esia) catholic(e) hunc loc(um) cond(idit). = Božji služabnik Evfrazij je v enajstem letu svojega pontifikata z božjo pomočjo na tem mestu od temeljev (navzgor) zgradil sveto katoliško cerkev.« Gl.: Inscriptiones Italiae X, 2, št. 91; G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 265.

¹⁰⁹ »catholicam esse credentes Ecclesiam = ki se imajo za katoliško cerkev« Gl.: PELAGIUS I PAPA, Epistulae, št. 53; G. CUSCITO, Cristianesimo, antico, 265.

¹¹⁰ HL, 136, op. 53.

¹¹¹ G. CUSCITO, La fede calcedonense, 210 in 211.

¹¹² C. SOTINEL, Identité civique, 320; G. CUSCITO, La fede calcedonense, 210 in 211.

¹¹³ PELAGIUS I PAPA, Epistulae, št. 52; P. PASCHINI, Storia del Friuli I, 88; C. SOTINEL, Identité civique, 319–320; Prosopographie 2, Italie 2, Macedonius 6.

¹¹⁴ HL, 136, op. 53; J. DANIELOU – H. MAROU, Zgodovina cerkve 1, 351.

od njegovih sklepov, a je nato postopoma popuščal. Konec leta 553 je Vigilij v listini »*Decretalis*« obsodil in izobčil Teodorja in njegove spise, Teodoretove spise v prid Nestorja, Ibovo pismo škofu Marisu ter vse branitelje in zagovornike Treh poglavij. Za brate v Kristusu pa je razglasil vse, ki so jih zavračali.¹¹⁵ Z listino »*Constitutum*« iz začetka leta 554 je sankcioniral in za večno potrdil sklepe koncila.¹¹⁶ Škofje akvilejske cerkvene province (s tem tudi istrski) so le-te in papeža zavrnil.¹¹⁷ Glavna obtožba na račun papeža je bila njegova šibkost in da ni branil Kalcedonskega koncila.¹¹⁸ Do dokončnega preloma je prišlo po Vigilijevi smrti (leta 555), ko je bil (leta 556) za papeža izvoljen Vigilijev diakon Pelagij – nato kot papež Pelagij I. Kot papežev spremljevalec v Konstantinoplu je sodil med glavne zagovornike Treh poglavij, a je ob ponujenem papeškem prestolu zamenjal stran, da bi preprečil razkol med Vzhodom in Zahodom. Za severnoitalske škofe pa je bilo najhuje še to, da je tudi on (z ozirom na omenjeno) priznal koncilске sklepe.¹¹⁹ Zato so škofje prekinili stike tudi z njim in ohranili zvestobo Trem poglavjem in Kalcedonskemu koncilu.¹²⁰

Stvar je dokončno dobila epilog v izbruhu shizme. Istro kot del akvilejske cerkvene province je to doletelo na protikanonsko sklicani sinodi škofov omenjene cerkvene province v Akvileji leta 557.¹²¹ Tu je bil po smrti Macedonija¹²² na mesto metropolita izvoljen Pavlin oz. Pavel,¹²³ ki je bil ob tem samovoljno razglašen za patriarha.¹²⁴ Na njej so bili tudi zavrjeni sklepi V. ekumenskega koncila iz Konstantinopla.¹²⁵ To je bil dokončen prelom s papežem in bizantinsko državno

¹¹⁵ G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 209.

¹¹⁶ G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 209; A.H.M. JONES, *The Later Roman Empire*, 297; HL, 136, op. 53. Papež Vigilij je že leta 553 med koncilom izdal nek drugi »*Constitutum*«, s katerim pa Justinijan ni bil zadovoljen (G. CUSCITO, *La fede calcedonense*, 211).

¹¹⁷ H. KRAHWINKLER, *Friaul im Frühmittelalter*, 70–71.

¹¹⁸ S. PIUSSI, *Da Attila ai Longobardi*, v.: *Patriarchi – Quindici secoli di civiltà fra l'Adriatico e l'Europa Centrale*, ur.: Sergio Tavano in Giuseppe Bergamini, Milano, 2000, 126.

¹¹⁹ A.H.M. JONES, *The Later Roman Empire*, 297; HL, 136, op. 53.

¹²⁰ V. PERI, »*Nel segno di Giona*«, v.: *Patriarchi – Quindici secoli di civiltà fra l'Adriatico e l'Europa Centrale*, ur.: Sergio Tavano in Giuseppe Bergamini, Milano, 2000, 18; S. PIUSSI, *Da Attila ai Longobardi*, 126.

¹²¹ R. BRATOŽ, *Vpliv oglejske cerkve*, 27; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 294. F. KOS, *(Izbrano delo – Poglavja iz »zgodovine Slovencev« do leta 900*, ur.: Bogo Grafenauer, Ljubljana, 1982, 33) zavrača obstoj sinode v Akvileji z argumentom, da o tem ni vira. O razlogih za protikanonskost glej pri naslednjih opombah. Obstoj sinode zavrača tudi C. SOTINEL (*Identité civique*, 328).

¹²² Že zanj De Rubeis na osnovi Dandola poročja, da je umrl kot shizmatik. Gl.: M. DE RUBEIS, *MEA, Argentiae*, 1740, 201–202 (dalje kot MEA).

¹²³ O Macedoniju gl.: F. KOS, *Gradivo I*, št. 29. Glede Pavlina gl.: F. KOS, *Gradivo I*, št. 61. O Pavlinovi izvolitvi v nasprotju s kanonskimi poročja papež Pelagij I. Gl.: PELAGIUS I PAPA, *Epistolae*, št. 24 in št. 59.

¹²⁴ Kritično o naslovu »patriarh« piše Pelagij I. Gl.: PELAGIUS I PAPA, *Epistolae*, št. 24. Gl. tudi: R. BRATOŽ, *Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode*, *Acta ecclesiastica Sloveniae* 8, Ljubljana, 1986, 53. Pavlinovi nasledniki v času shizme naslova »patriarh« niso uporabljali.

¹²⁵ R. BRATOŽ, *Istrska cerkev v 7. in 8. Stoletju (od smrti Gregorija Velikega do Rižanskega placita)*, v.: *Acta Histriae II*, Prispelki o Rižanskem placitu, Istri in Furlaniji – Mednarodno srečanje

politiko ter začetek shizme,¹²⁶ s katero je bila Istra do leta 607 oziroma leta 628 cerkvenopolitično ločena od Rima.¹²⁷

Pomanjkanje virov o cerkveno-politični opredelitvi posameznih škofov je skoraj popolno. Še največ na tem področju prinesejo sklepanja. Istrski škofje, ki so navedeni kot priče v Maksimijanovi darovnici, tj. akvilejski škof Macedonij, tergestinski Frugifer in puljski Izacij, kot neistrski pa German iz Bononije (dan. Bologna) in Teodor iz Briksije (dan. Brescia),¹²⁸ bi lahko kazali še na stanje pred izbruhom verskih strasti in zaostritvijo napetosti, ko je bil Maksimijan prepričan, da se je utrdil v Istri.¹²⁹ To še posebej potrjuje prisotnost Macedonija, ki je bil po letu 548 eden od vodij odpora proti obsodbi Treh poglavij v severni Italiji.¹³⁰ A že zaradi narave darovnice je to zelo vprašljivo. Navedena teza je podana samo kot rahlo nakazana možnost.

Prisotnost ravenske cerkve v Istri in njene povezave s tamkajšnjimi škofijami pa pokažejo neenotnost slednjih glede vprašanja Treh poglavij. Domnevno so kar trije škofje, parentijski Evfrazij in potencialna puljski Vitalis in kisenski Janez, zagovarjali Justinijanov edikt¹³¹ in kasneje (lahko) tudi V. ekumenski koncil. Na njihovo vezanost na Raveno in s tem pripadnost njeni pravoverni cerkveni politiki kaže več elementov. Najbolj očiten dokaz za to je takšna ali drugačna prisotnost »ravnenskih« svetnikov v nekaterih (stolnih) cerkvah ter omenjanje »ravnenskega« škofa Vitalisa in njegovega škofovskega kolega Janeza pri Venanciju Fortunatu. Pravoverna usmerjenost škofov se odraža tudi v materialni kulturi njihovih stolnic. Težje pa je reči, ali je izvor škofov pogojeval njihovo cerkveno-politično opredelitev v prid obsodbe Treh poglavij; povedano preprosteje: ali so obsodbo zastopali škofje, ki so bili po rodu Istrani, ali tujci, ki so bili v Istri postavljeni za škofo.

Pri parentijskem škofu Evfraziju je največ razlogov, da se ga označi kot domačina. To potrjuje že omenjena oblast Evfrazijeve rodbine (tj. škofa Evfrazija in njegovega brata arhidiakona Klavdija) v škofiji. Poleg tega je tu še povsem življenjska okoliščina. Izjemno je bilo že to, da sta bila na vodilnih mestih škofije brata – domačina, še bolj pa bi bilo takrat, ko bi to bila dva tujca.¹³²

zgodovinarjev, arheo-logov in lingvistov, 28.–29. 5. na Kortini pri Sv. Antonu, 2, Koper–Milje, 53. Kanoni so prepovedovali sklic naknadne sinode, ki bi razpravljala o sklepih ekumenskega kocila (PELAGIUS I PAPA, *Epistulae*, št. 59).

¹²⁶ R. BRATOŽ, *Oglejska shizma in vpliv*, 106.

¹²⁷ R. BRATOŽ, *Istrska cerkev v 7. in 8. stoletju*, 1994, 53, 55 in 56.

¹²⁸ F. KOS, *Gradivo I*, št. 38: »Macedonius episcopus s. catholicae Aquilejensis ecclesiae... Trugifero (tj. Frugiferus) Tergestino, Germano Bononiensi, Isaacio Polensi, Theodoro Brixiensi = Macedonij, škof svete katoliške akvilejske cerkve ... Trugifer (tj. Frugifer) tergestinski, German iz Bononie, Izacij iz Pole, Teodor iz Briksije.« Nekoliko več o darovnici glej v dodatku.

¹²⁹ A. NOVAK, *L'Istria nella prima età bizantina*, 107–108.

¹³⁰ HL, op. št. 53 na str. 136; V. VON FALKENHAUSEN, *I Bizantini in Italia*, 10.

¹³¹ Glede Evfrazija gl.: G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 260. Za Vitalisa in Janeza gl.: B. MARUŠIĆ, *Še o istrski Kisi*, 418 in 419.

¹³² A. NOVAK (*L'Istria nella prima età bizantina*, 95) pripisuje Evfraziju grški izvor. Ta trditev (ISTI, 96, op. 346) sloni na napačni tezi G. CUSCITA (*Fonti e studi sul vescovo Eufrasio e sulla chiesa parentina del sec. VI. Bilancio critico-bibliografico*. V.: AMSI, NS 23 (75), 1975, 68 in op. št. 14), ki grški izvor Evfrazija utemeljuje na pismu papeža Pelagija I. in pri tem rabi

Navezavo parentijske škofije in Evfrazija na Raveno in Konstantinopol kaže tudi stolnica v Parentiju in kompleks ob njej. Evfraziju je bilo zaradi omenjenega omogočeno, da ga je obnovil in razširil z državno pomočjo. Umetniški vpliv obeh središč se odraža v številnih elementih. Neposredno »konstantinopelskega« izvora je uvoženi grški (prokoneški) marmor in glave korintskih stebrov, ki spadajo v krog konstantinopelskih klesarskih delavnic. Barve, ki so uporabljene v baziliki, in njihovo prelivanje kažejo, da so izbrane po okusu cesarskega dvora. Vzore cesarskega dvora je opaziti tudi pri gradnji škofijske palače. Pri ostalih elementih pa je težje določiti ali gre za vpliv Konstantinopla preko Ravene ali za čisti ravenski vpliv. To velja za mojstre, ki so stavbo gradili in krasili. Štukaterji so bili iz Konstantinopla ali pa Ravenčani pod neposrednim vplivom cesarskega dvora.¹³³ Po vzhodnih vzorih je zgrajena tudi bazilika v Muntajani.¹³⁴

Dodatni dokaz pomoči in Evfrazijeve pripadnosti bizantski in ravenski politiki so podobe (in s tem kult) cerkvene zavetnice in nekaterih svetnikov v Evfrazijani.¹³⁵ Posvetitev bazilike sv. Mariji je bila politične narave, saj so ji bile posvečene številne cerkve po cesarstvu v času Justinijanove vlade. Bila je namreč zaščitnica države, pa tudi herezij.¹³⁶ Slednje seveda postavi vprašanje, kdaj je torej podoba nastala – pred izbruhom shizme ali po njem. Glede na to, da je z vstopom v shizmo Evfrazij izgubil materialno podporo Konstantinopla, je morala nastati pred shizmo. »Konstantinopelskega« izvora sta sv. Kozma in Damijan, ki sta upodobljena v apsidi leve ladje. Njun kult je v tesni zvezi z Justinijanom, ki je postal njun vnet privrženec, potem ko je bil na njuno priprošnjo ozdravljen hude bolezn. Češčenje omenjenih dveh svetnikov se je v Istro lahko razširilo le preko Ravene ali Gradeža v letih med 530 in 560.¹³⁷ V absidi desne ladje sta upodobljena dva povsem ravenska svetnika: sv. Apolinar in sv. Sever.¹³⁸ Njihovo sprejetje in vnos je bil možen samo do izbruha shizme.

Prva, čeprav tiha, nasprotovanja ravenskemu vplivu so se odrazila ob nastanku mozaikov v stolnici, kar je opazno v naslonitvi na lokalno tradicijo.¹³⁹ Ob izbruhu shizme leta 557 je Evfrazij postal njen voditelj v Istri. To kaže napis, vklesan v oltar stolnice, ki povečuje katolištvo, a bi bil v normalnih okoliščinah odvečen.¹⁴⁰ Papež Pelagij I. ga je kmalu za tem, leta 559, že po začetku shizme, obtožil umora,

Kandlerjevo izdajo pisma (P. KANDLER, CDII, N. 22). V njej je Kandler uporabil ime Evfrazija namesto ime Terencija, škofa iz Tuscije, (primerjaj: PELAGIUS I PAPA, Epistulae, št. 65). Pri tem se Cuscito dodatno sklicuje na DE RUBEISA (MEA, 204–205), ki tudi obravnava omenjeno Pelagijevo pismo. Tu je Terentius – Terencij napačno zapisan kot Thracius – Tračan, iz česar je De Rubeis sklepal na traški, posledično grški, izvor Evfrazija, kar je povzel tudi Cuscito.

¹³³ A. ŠONJE, Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, 38–40, 42 in 63.

¹³⁴ A. NONAK, L'Istria nella prima età bizantina, 108.

¹³⁵ G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 260 in 262.

¹³⁶ A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 95 in op. 344 na isti str.

¹³⁷ A. NOVAK (L'Istria nella prima età bizantina, 106–107) omenja možnost, da je njun kult posledica grške kolonizacije.

¹³⁸ R. BRATOŽ, Il cristianesimo aquileiese prima di Constantino, Udine – Gorizia, 1999, 446; G. CUSCITO, Cristianesimo antico, 262.

¹³⁹ A. NOVAK, L'Istria nella prima età bizantina, 102.

¹⁴⁰ Gl. op. št. 107.

da ni izkazoval ljubezni niti do bližnjega, niti ljubezni do brata, niti ni izkazoval dolžnega spoštovanja do duhovniškega stanu, in da je z incestnim prešuštvom uničil čistost – z drugimi besedami: bratovega umora in razmerja z njegovo ženo. To pa že sodi v čas prvih posegov proti shizmatikom, ko je papež v pravoverni gorečnosti prehitro verjel klevetam oziroma ko je bil dovoljen oster jezik, ki je versko nezvestobo primerjal s prešuštvom.¹⁴¹

Pri škofovskem paru Vitalisu iz Pole in Janezu iz Kise ni ničesar, kar bi potrjevalo njun istrski izvor, obstajajo pa indici, ki kažejo na njun morebitni ravenski izvor. Med člani odposlanstva ravenske cerkve, ki je s škofom Eklezijem na čelu šlo v Rim enkrat med letoma 526 in 530, sta navedena tudi diakon Janez (*Iohannes diaconus*) in subdiakon Vitalis (*Vitalis subdiaconus*).¹⁴² Pri istovetenju obeh Janezov pa je potrebna velika mera previdnosti, saj je bilo to ime takrat zelo pogosto. Glede na pravoverno usmerjenost Vitalisa in Janeza¹⁴³ ter močno prisotnost ravenske škofije na ozemlju, kjer sta škofovala, se postavlja vprašanje, kdaj in kako sta bila ustoličena na mesto škofa. Pri tem je svoje prste gotovo imel ravenski škof Maksimijan. Zelo verjetno je do tega prišlo po utrditvi ravenske prisotnosti v Istri. V primeru Pole je smrt škofa Izacija¹⁴⁴ ponudila priložnost, da bi bil za novega škofa postavljen pravoverni Vitalis. V drugih škofijah tak poseg ne bi bil mogoč ali pa ne bi bil potreben. Prvi primer velja za Tergeste z dolгим pontifikatom Frugifera, ki je časovno presegal to obdobje (pred 541 – po 565).¹⁴⁵ V Parentiju pa to ni bilo potrebno zaradi pravoverne usmerjenosti škofa Evfrazija.¹⁴⁶ Dodatno vzpodbudo Maksimijanu k vmešavanju v istrske škofije je verjetno pomenila tudi povzdignitev ravenske škofije v nadškofijo med letoma 551 in 554. Ker je bila njena oblast razširjena nad milansko in akvilejsko cerkveno provinco,¹⁴⁷ je za takšno početje imel tudi določeno cerkvenopravno osnovo.

Za Vitalisa in Janeza je znano zgolj to, da sta bila okoli leta 560, v katero se ju datira,¹⁴⁸ že škofa. Venancij Fortunat v svojih dveh pesmih, v katerih ju omenja, o trajanju njunih pontifikatov ne pove nič.¹⁴⁹ Edini pokazatelj, da sta bila tedaj že nekaj časa škofa, je »gradnja cerkve« v Cissi, do katere je lahko prišlo le v daljšem, morda nekajletnem časovnem obdobju. Ker pa je v resnici bila v drugi polovici 6. stol. zgrajena samo krstilnica,¹⁵⁰ je bilo to obdobje krajše. Pri tem pa se mora

¹⁴¹ PELAGIUS I PAPA, *Epistulae* I, 53; G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 265–266.

¹⁴² AGNELLUS, *Liber pontificalis*, c. 60 »Nomina presbiterorum diaconorum vel clericorum Ravennatis ecclesiae, qui Roma venerunt cum episcopo: ... Iohannes diaconus, ... Vitalis subdiaconus. = Imena prezbiterov, diaconov in klerikov ravenske cerkve, ki so s škofom prišli v Rim, so: ... diakon Janez, ... subdiakon Vitalis. «

¹⁴³ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavi, 164.

¹⁴⁴ Izacij (Isaacius) se omenja v Maksimijanovi darovnici datirani v leto 546. Gl.: P. KANDLER, *CDI* 1, N. 21; F. KOS, *Gradivo* I, št. 38.

¹⁴⁵ R. BRATOŽ, *Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja*, 382.

¹⁴⁶ G. CUSCITO, *Cristianesimo antico*, 260.

¹⁴⁷ G. BOVINI, *L'opera di Massimiano da Pola a Ravenna*, 157.

¹⁴⁸ R. BRATOŽ, *Das Patriarchat Grado*, 643.

¹⁴⁹ *Carmina* 1,1 in *Carmina* 1,2.

¹⁵⁰ B. MARUŠIĆ, *Še o istrski Kisi*, 415 in 418.

upoštevati, da se časa gradnje ne more enačiti s časom njenega pontifikata. Takšno datiranje škofovanj Vitalisa in Janeza postavlja njun začetek na konec obravnavanega obdobja. Vitalis je na mesto puljskega škofa prišel po smrti predhodnika Izacija, Janez pa naj bi bil prvi škof v Cissi.¹⁵¹

Na Raveno in Justinijanovo cerkveno politiko ju vežejo številni elementi, kakor prikazujeta dve pesmi Venancija Fortunata, ki sta tudi edini vir o njiju. Pesmi opisujeta veličastno cerkev sv. Andreja in njeno gradnjo.¹⁵² Kakor je že bilo povedano, je to bila škofijska cerkev v Cissi in pri tem dogajanju je dejansko šlo samo za gradnjo krstilnice, vnos relikvij in s tem povezano posvetitev cerkvenega kompleksa sv. Andreju.¹⁵³ Ime njenega zavetnika jo družijo z dvema ravenskima samostanskima ustanovama na jugozahodni obali Istre, ki sta bili posvečeni sv. Andreju. Eden od samostanov je stal na enem od otokov pred Polo, drugi pa na Crvenem otoku južno od Rovinja. Njun ustanovitelj, ravenski škof Maksimijan, je bil namreč goreč častilec sv. Andreja.¹⁵⁴ To in pa koncentracija cerkvenih ustanov, posvečenih sv. Andreju, na relativno majhnem ozemlju, kaže, da je za posvetitvijo stal prav Maksimijan. Težo podane hipoteze pa zmanjšuje dejstvo, da so bile relikvije sv. Andreja na akvilejskem področju prisotne približno že od leta 400 naprej, zato poimenovanja po navedenem svetniku niso nujno ravenskega izvora.¹⁵⁵

»Graditelja« Vitalisa označuje Venancij Fortunat kot »ravenskega škofa« (*Ad Vitalem episcopum Ravennensem*¹⁵⁶; *episcopus Ravennensis*¹⁵⁷), kar pomeni pravo-vernega škofa, ki je izvajal cerkveno politiko Ravene.¹⁵⁸ Za sodelovanje pri gradnji omenjene cerkve je pridobil dva neimenovana »odlična moža«, tj. posvetna velikaša, iz vrst visokih bizantinskih državnih funkcionarjev. To sta bila vojaški poveljnik (*dux armis*) in visoki civilni oziroma pravosodni funkcionar (*praefectus legibus*).¹⁵⁹ Tovrstno sodelovanje je bilo mogoče samo ob ideološki enotnosti naštetih oseb.

V ta krog je spadal še škof Janez, ki je na Vitalisovo pobudo za cerkev sv. Andreja priskrbel relikvije 11 svetnikov. Pri tem se glede svetniških kultov pojavlja še bolj očitna povezava z Raveno kot v primeru Parentija. Med njimi so bile relikvije petih svetnikov, ki jih je v tistem času imela v posesti tudi ravenska škofija. Večjo

¹⁵¹ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 164.

¹⁵² O lepoti cerkve gl.: Carmina 1,1: »emicat aula potens, solido perfecta metallo,/ quo sine nocte manet continuata dies. = zasije mogočni dvor, dovršen s čvrstimi mozaiki,/ kjer brez noči ostane nadaljevanje dneva.«; o gradnji pa: prav tam in Carmina 1,2.

¹⁵³ Za omembo posvetitve gl.: Carmina 1,2: »...sacer antistes Vitalis ... deinde dicavit = sveti duhovnik Vitalis ... je nato imenoval...«

¹⁵⁴ To izvira iz Maksimijanove posvetitve v škofa, ki se je odvila v Patrasu, kraju mučeništva sv. Andreja. Gl.: AGNELLUS, Liber pontificalis, c. 70; R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162 in 163.

¹⁵⁵ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, str. 164.

¹⁵⁶ Carmina 1,1.

¹⁵⁷ Carmina 1,2.

¹⁵⁸ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 164.

¹⁵⁹ Carmina 1,1: »Prosperitas se vestra probat (id est Vitalis).../ intulit egregios ... viros,/ dux nitet hinc armis, praefectus legibus... = Uspešnost se vaša dokazuje (tj. Vitalijeve)/ pridobila je...velikaša, / odlikujeta se zato vojaški poveljnik, (in) predstojnik (izučen) v zakonih...« G. CUSCITO (Venanzio Fortunato e le chiese istriane. Problemi e ipotesi, op. št. 31 na 221) meni, da se za osebo »dux armis« verjetno skriva Narzes.

skupino predstavljajo relikvije apostolov Petra, Pavla in Andreja ter sv. Lavrencija.¹⁶⁰ V Ravenski cerkvi sv. Štefana, ki jo je zgradil in z relikvijami 20 svetnikov okrasil Maksimijan, so bile tudi relikvije omenjenih štirih.¹⁶¹ Kot peti se pojavlja sv. Vitalis, ki mu je bila posvečena cerkev v Raveni.¹⁶² Ostale priskrbljene relikvije so pripadale sv. Ceciliji, sv. Vigiliju, sv. Martinu, sv. Marturiju, sv. Sisenu in sv. Aleksandru.¹⁶³ Tudi Janez je verjetno imel interes, da je bilo v oltarnem grobu kar največ relikvij zelo pomembnih svetnikov, saj je pravzaprav šlo za njegovo cerkev (stolnico). Iz naštetega se sklepa, da sta bila Janez in Vitalis katoliška škofa, ki sta v sozvočju z bizantinsko državno oblastjo (*dux armis, praefectus legibus*) izvrševala pravoverno politiko ravenske cerkve.¹⁶⁴

Kako sta se po izbruhu shizme opredeljevala Vitalis in Janez, ni znano. Glede na njuno datacijo v čas okrog leta 560 to pomeni, da je Istra ostala verskopolično neenotna tudi po začetku shizme. Njuno pravoverno usmerjenost je pogojevala močna prisotnost ravenske cerkve v južni Istri in njuna vloga eksponentov ravenske pravoverne cerkvene politike.¹⁶⁵ Do obrata njunih škofij v shizmo je prišlo šele z njunima naslednikoma, najverjetneje ob njuni izvolitvi. V Poli je shizmo zastopal Hadrijan,¹⁶⁶ v Cissi pa Vindemij.¹⁶⁷

3. Dodatek: Nekaj pojasnil o Maksimijanovi darovnici

Kljub temu, da je Maksimijanova darovnica zelo sporne vrednosti, osebe darovalca in večine prič temeljijo na dobri tradiciji. Izstavljen je bila 21. februarja 546(?), kar pa je pred posvetitvijo Maksimijana v Patrasu 14. oktobra 546. Podpisali so jo akvilejski škof Macedonij, tergestinski škof Frugiferij, puljski Izacij, German iz Bononie in Toedor iz Briksije.¹⁶⁸ Razen pri Izaciju in Teodorju pri vseh ostalih obstajajo podatki za njihov obstoj. Macedonij je poznan iz gradeško-beneških kronik,¹⁶⁹ Frugiferijev obstoj dokazujejo epigrafski napisi,¹⁷⁰ Germana pa potrjuje seznam bolognskih škofov.¹⁷¹

Darovnica je bila odkrita leta 1657 v prepisu.¹⁷² Edina razlika z dejanskim stanjem imen je v tem, da je Frugifer v prepisu zapisan kot Trugifer (*Trugiferus*

¹⁶⁰ Carmina 1,2: »viscera Petri,/ Paulus... / sacer Andreas... / Laurentius... = Petrove relikvije,/ Pavel... / sveti Andrej... / Lavrencij... «

¹⁶¹ AGNELLUS, Liber pontificalis, c. 72.

¹⁶² Carmina 1,2: »Vitali...«. Glede cerkve gl.: AGNELLUS, Liber pontificalis, c. 77.

¹⁶³ Gl.: Carmina 1,2.

¹⁶⁴ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 164.

¹⁶⁵ R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 164.

¹⁶⁶ F. KOS, Gradivo I, št. 85; HL III, c. 26.

¹⁶⁷ Prav tam.

¹⁶⁸ F. KOS, Gradivo I, št. 38; R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162.

¹⁶⁹ F. KOS, Gradivo I, št. 29 in 60.

¹⁷⁰ Prosopographie chrétienne du bas-empire 2, Prosopographie de l'Italie chrétine (313–604), Volume 1, A-K, Rome, 1999, 876, geslo: Frugifervs.

¹⁷¹ Prosopographie chrétienne du bas-empire 2, Prosopographie de l'Italie chrétine (313–604), Volume 1, A-K, Rome, 1999, 925, geslo: Germanvs.

¹⁷² R. BRATOŽ, Venancij Fortunat in shizma Treh poglavij, 162.

episcopus Tergestinus).¹⁷³ Obliko Frugifer so utrdile šele najdbe napisov z njegovim imenom.¹⁷⁴ Prvi o listini piše Schönleben v svojem delu *Carniola Antiqua et Nova*, ki je izšlo leta 1681. Avtor je tu podal njeno vsebino v skrajšani obliki.¹⁷⁵ Naslednji je o listini pisal De Rubeis v svojem delu *Monumenta Ecclesiae Aquilejensis* iz leta 1740. Tu avtor opiše okoliščine najdbe, omenja Schönlebenovo delo in poda nekaj odlomkov darovnice.¹⁷⁶

Slovenskemu zgodovinarstvu je darovnica širše dostopna v dveh izdajah virov. V starejši (*Codice diplomatico istriano* 1, N. 21) je Pietro Kandler poizkušal rekonstruirati tudi njen vizuelni izgled. A pri tem je grobo posegel v besedilo. Spremenil je imeni škofij pri dveh škofih in ju tako lociral v Istro. Pri Teodoru je »*Brixienensis*«, spremenil v »*Petinensis*«, tj. pedenski, po škofiji Pedeni, ki se prvič omenja na gradeški sinodi leta 579;¹⁷⁷ pri Germanu pa je »*Bononiensis*« spremenil v »*Aemoniensis*«, tj. emonski. Pridevnik emonski se tu nanaša na srednjeveško ime Novigrada, tj. Emon(i)a.¹⁷⁸ Podobno kot v primeru Pedene se tudi tu škofija pojavi šele kasneje, v tem primeru leta 599.¹⁷⁹ Franc Kos (*Gradivo za zgodovino Slovencev* 1, št. 38) se pri svoji od Kandlerja mlajši izdaji dosledno drži podatkov, ki jih prinašata Schönleben in De Rubeis, razen pri dataciji. Kos tudi opozarja, da je Kandler napravil zgoraj omenjene spremembe v besedilu.¹⁸⁰ Obema izdajateljema je skupna datacija listine v leto 547, kar je v nasprotju s samo letnico v listini, tj. 546. Ne glede na napačno datacijo je Kosova izdaja najbolj merodajna edicija vira.

Seznam kratic:

- AAAAd Antichità Altoadriatiche, Udine.
 AMSI NS Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, Nuova serie, Trieste.
 Arh. vest. Arheološki vestnik, Ljubljana.
 MEA Monumenta ecclesiae Aquilejensis commentario historico-chronologico-critico. Illustrata cum appendice. In qua vetusta cum Aquilejensium Patriarcharum, rerumque Forojuliensium Chronica, Emendatiora quaedam, alia nunc primum, in lucem prodeunt. Auctore. F. Jo. Fran. Bernardo Maria de Rubeis ordinis praedicatorum. Argentinae, 1740.
 ZČ Zgodovinski časopis, Ljubljana.

¹⁷³ Glej op. št. 175 in 176.

¹⁷⁴ *Prosopographie* 2, Italie 1, 876, geslo: Frugifervs.

¹⁷⁵ J. L. SCHÖNLEBEN, *Carniola Antiqua et Nova, Annalium Carniolae, Antiquae et Novae, Pars III, Labaci, 1681, 304.*

¹⁷⁶ M. DE RUBEIS, MEA, 192–193.

¹⁷⁷ F. KOS, *Gradivo* 1, št. 85.

¹⁷⁸ P. ŠTIH, *Istra v času nastanka koprskе škofije*, v.: *Acta Histriae, Prispевki z mednarodne znanstvene konference – 1400. letnica koprskе škofije in omembe Slovanov v Istri*, 9, Koper, 2001, 10, op. 26.

¹⁷⁹ GREGORIUS I PAPA, *Gregorii I papae Registrum epistolarum* 2, ed.: Paul Ewald, Ludovik M. Hartmann, MGH, Berlin, 1957, IX, 155.

¹⁸⁰ F. KOS, *Gradivo* 1, št. 38, op. št. 3.

SUMMARY

The Church of Istria from Justinian's Condemnation of the Three Chapters to the Outburst of the Schism

Miloš Fon

In the middle of the 6th century the organization of the Church of Istria still remained within the framework of the canon law, with one diocese per city (the *civitas*). The province of Istria was thus divided into three dioceses. According to a somewhat unreliable source in approximately 546 the bishop of Pola was Isaacius, who was reputedly succeeded by Bishop Vitalis around 560. Several sources mention that the other bishops, both of whom were very much engaged in the building, or renovation, of their cathedrals, were Euphrasius in Parentium and Frugiferus in Tergeste. The process of the formation of new dioceses started in that period, culminating at the end of the 6th century. The disintegration of the territory of antique towns resulted in the birth of another diocese.

According to certain theories the new diocese, which was reputedly under the jurisdiction of Bishop Iohannes, was formed in Cissa around 560. While Bishop Vitalis of Pola supervised the construction of the magnificent new cathedral Bishop Iohannes procured relics of saints. In the period between the condemnation of the Three Chapters and the outburst of the schism, both bishops were supporters and representatives of Emperor Justinian's ecclesiastical policy.

The imposition of the diocese of Ravenna and its organization on the ecclesiastical organization of Istria, initiated by Maximian, Bishop of Ravenna and Istrian by birth, represented a new element in the Church of Istria. Implementing Emperor Justinian's ecclesiastical policy, Maximian had full support of the state. The diocese of Ravenna thus spread into the ecclesiastical province of Aquileia, selecting Pola for its organizational center. In Pola there were the diocesan palace, the basilica of "Maria Formosa," and next to it a monastery. Another two monasteries, each dedicated to St. Andrew and each situated on its own island along the southwestern coast of Istria, likewise belonged to Ravenna. State and Maximian's deeds of donation further strengthened the presence of Ravenna in this territory, and Maximian also managed to win the support of Euphrasius and, possibly, of Vitalis and Iohannes.

The entire Church of Istria generally enjoyed full material, financial, and other support of Constantinople. The first monastery was joined by further three and the monastic life flourished. This was also the period in which the Aryan church community in Istria was completely suppressed.

In 543/544 Emperor Justinian issued an edict, later known as the Three Chapters, condemning the writings of Theodoret of Cyrus, Ibas of Edessa, and Theodore of Mopsuestia, the three theologians who had previously been rehabilitated by the Fourth Ecumenical Council. Provoking strong opposition from the churches of Liguria, Venetia, and Istria, the Emperor answered by installing the loyal Maximian as the bishop of Ravenna. Maximian gradually expanded and strengthened in Istria the influence of the Church of Ravenna. After Pope Vigilius, who had been kidnapped and brought to Constantinople, confirmed the condemnation in 548, the bishops of Aquileia rebelled against the Pope as well. The resistance in northern Italy was led by Dacius, Bishop of Milan, and Macedonius, Bishops of Aquileia. In the 551–554 period Justinian responded by elevating Ravenna to an archdiocese. In view of the fierce resistance Pope Vigilius decided to withdraw the condemnation. He was joined in Constantinople by Bishop Dacius who was of the opinion that the situation in the West had reached truly schismatic proportions. After Dacius's return to Milan the Pope soon abated and in 554 acknowledged the resolutions of the Fifth Ecumenical Council that had been convened in Constantinople a year before, in 553. The final breach between the bishops of Aquileia on one side and roman Church with the Pope and Emperor Justinian on the other occurred in 557 when an anti-canonical synod was convened in Aquileia. The Council's previous resolutions were revoked and Paulinus was made Patriarch of Aquileia.

In view of insufficient sources the events in Istria remain somewhat unclear. There was obviously a grave discord among the Istrian dioceses with regard to the condemnation of the Three Chapters. As many as three Istrian bishops, who were ardent supporters of the Church of Ravenna, were in favor of the condemnation. These bishops were Euphrasius (530–560) in Parentium, possibly Vitalis in Pola, and possibly also Iohannes in Cissa (both Vitalis and Iohannes around 560). What all of them have in common is that their support of the condemnation is indicated by the choice of saints in their churches, or by those to whom they were ideologically close (i.e. St. Andrew). In the case of Euphrasius, this is further indicated by the valuable building material used in the building of his churches, which had been available until the outbreak of the heresy. Venance Fortunat cites data on the behavior of Vitalis and Iohannes who, according to certain indices, might not have been Istrians like Euphrasius. Unlike him, Vitalis and Iohannes opted against the schism and continue to cooperate with military and civilian authorities.

Maximian's deed of donation, which lists the names of witnesses, was first discovered as a copy found in 1657. Its text was made known by Schönleben (*Carniola Antiqua et Nova*, 1681) and De Rubeis (*Monumenta Ecclesiae Aquilejensis*, 1740) who themselves had seen it. Of the two editions of sources accessible to Slovene historiographers, the *Codice diplomatico istriano* I (CDI I), No. 21 by Pietro Kandler and the *Gradivo za zgodovino Slovencev* 1, No. 38 by Franc Kos, the latter seems to be more conclusive.